

# Липовецький район

Територія – 1,0 тис. км<sup>2</sup>

На території району знаходиться: місто, селище міського типу і 57 сільських населених пунктів,

Кількість населення – 44,1 тис. чол.

сільське – 26,7 тис. чол.

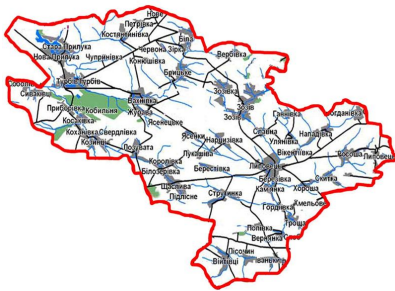
міське – 17,4 тис. чол.

Відстань від райцентру до м. Вінниці – 56 км.

Річки: Десна, Соб

Адміністративний центр району – м. Липовець

Населення – 9,3 тис. чол.



*Мапа Липовецького району*



*Прапор Липовецького району*



*Герб Липовецького району*

Липовеччина має славне історичне минуле, відома своїми трудовими та культурними традиціями, талановитими людьми – справжніми майстрами своєї справи.

Липовецький край розташований у північно-східній частині Вінницької області, межує з Калинівським, Погребищенським, Оратівським, Іллінецьким, Немирівським та Вінницьким районами області. Примітними рисами рельєфу є 15 річок, найбільші з яких – ліві притоки Південного Бугу – Десна і Соб, у які впадають Вільшанка, Сібок та інші малі річки.

Липовецький район лежить при переході від Подільського плато до Придніпровської височини. Найвища точка (322 м над рівнем моря) знаходиться біля с. Богданівки. Поверхня – підвищена, полого-хвиляста лісова рівнина, розчленована балками із лісо- і луко- степовими ландшафтами в західній частині.

Серед сільських населених пунктів 10 відносяться до числа малих (менше 100 жителів), 40 – до середніх, 7 – до великих (від 1 до 3 тис. жителів). Це – Стара Прилука (перша згадка 1146 р.), Зозів (1552 р.), Вахнівка (1578 р.), Приборівка (1630 р.), Нова Прилука (1780 р.), Росоша і Нападівка (назви обох вперше з'являються у XVIII ст.).

Головним ресурсом, яким володіє Липовеччина, є її земля, 90 відсотків якої становлять чорноземи. Клімат тут помірно-континентальний, з теплою, порівняно недовгою зимою і теплим літом. Масиви лісів розміщені, в основному, у південно-західній частині району: на територіях смт Турбів та сіл Вахнівка, Козинці, Приборівка, Щаслива. Найпоширенішими породами дерев є граб, береза, дуб, ясен, липа, сосна.

Надра району багаті на корисні копалини. Переважають глина червона та каолінова, граніт, пісок, торф. Наявність значних покладів каоліну (його родовище біля Турбова – є одним із найбільших у Європі), сприяло появі в районі заводу з виробництва каоліну збагаченого. Липовецький цегельний завод побудовано поблизу покладів глини.

Попередниками липівчан були скіфи, уличі, чорні клобуки, ліпани, козаки-уходники, переселенці із Сіверщини і Волині.

Пізніше з'явилися села, де компактно жили вірмени, поляки, євреї. 1930 р. у Липовецькому районі мешкало 105 тис. чоловік, але внаслідок сумнівних експериментів за роки радянської влади ця кількість скоротилася більш як удвічі.

На території району виявлені скіфські кургани, могильники трипільської, зарубинецької, черняхівської та інших археологічних культур, слов'янські і давньоруські поселення.

Перші письмові згадки про Липовеччину знаходяться у працях давньогрецького історика Геродота (V ст. до н.е.). Він називав кінцевим пунктом походу перського царя Дарія на скіфів (514 р. до н.е.) річку Оар, тобто Соб (у давні часи – Собар).

У період Київської Русі ця територія належала до Болохівської землі, за володіння якою часто точилися війни між Київським, Галицьким і Волинським князівствами. У зв'язку з цим у літописах між 1146 і 1150 рр. знайдено звістки про порубіжну фортецю Прилуки (нині – с. Стара Прилука), племінний центр Куниль (ймовірно, розміщувався у Липовецькому мікрорайоні Скаунка) і племена турпіїв (їх етнонім відображено у назві Турбова).

Стара Прилука, Липовець і Турбів – найдавніші літописні містечка, які більше, ніж на два століття старші за місто Вінницю. За легендами, ці перші поселення згоріли у полум'ї монголо-татарської навали.

До речі Стара Прилука згадується ще в [Іпатіївському літописі](#). Тоді поселення належало галицькому князю Володимирі. З 1648 р. – це сотенне містечко Кальницького ([Вінницького](#)) полку. Залишки захисних споруд того часу збереглися до сьогодні під назвою «Бурти». На думку краєзнавця О.Рогового, майже 380 років тому Стара Прилука була козацькою столицею гетьмана Івана Кулаги-Петрижицького, адже, як доводить краєзнавець, тут перебував гетьман, Козацька Рада, тобто всі основні козацькі органи влади. Це й дає йому підстави стверджувати, що Стара Прилука колись таки була столицею Козацької України, хоча й недовго.

Коли у 1362 р. литовський князь Ольгерд вигнав татар з Поділля, стали будуватися укріплені замки. Найбільший з них знаходився біля с. Війтівці. Народні перекази свідчать, що тут на берегах річки Сібок, буяло стародавнє місто Піщань, спалене кочівниками.

Липовець виник на давньому чумацькому шляху у верхній течії річки Соб в межах історичної землі Брацлавщини. Ці землі приваблювали втікачів і входили в ареал формування українського козацтва. Місцеві жителі завжди були готові постояти за себе, адже від Липовця розпочинався Шпаків шлях, а з півночі огинав його сумнозвісний Чорний шлях звідки відбувалися постійні напади ворогів.

Саме на землях Липовеччини, за Прилукою Еріх Лясота, посол німецького імператора, у 1594 р. вперше в історії описав Козацьку Січ. Через два роки на річці Вільшанці відбулася одна з перших

польсько-козацьких сутичок, коли Северин Наливайко заманив до ополонки рейтарів напольного гетьмана Жолкевського. Цей прийом пізніше наслідував у Вінниці Іван Богун.

У XVI ст. Айсин Верхній (як тоді звалось поселення) приваблює переселенців з Волині і з 1601 р. переходить під власність найбільшого українського магната Януша Острозького. З 1602 р. з'являється назва Липовець і він стає містом. Про походження назви селища існує багато версій. За однією з них, навколо було багато липових лісів, де жителі навколишніх поселень переховувались від татарських набігів.

Після Люблінської унії 1596 р. у Липовці польською шляхтою споруджується замок для захисту від виступів місцевого населення і нападів татар. 1628 р. тут нараховувалося вже 1100 будинків, що в півтора рази більше, ніж у тогочасній Вінниці. Був свій староста на ім'я Ярош Чернявський.

У роки Визвольної війни (1648–1654 рр.) Прилука і Липовець перетворилися в центри козацьких сотень Кальницького (Вінницького) полку. У березні 1651 р. під стінами Липовецького замку полки під проводом уманського полковника Й. Глуха, надіслані Богданом Хмельницьким, розгромили ударний авангард польсько-шляхетських військ і забезпечили зняття облоги м. Вінниці, де оборонявся Іван Богун. За це польський полководець Стефан Чарнецький спалив місто, яке надовго опустіло.

У XVIII ст. його кілька разів здобували гайдамаки. Ці події стали основою сюжету історичної драми Івана Кочерги «Алмазне жорно». В цей час Липовець стає центром «губернії Липовецької» князів Любомирських, які продають його графу Лукашу Струтинському, що позитивно вплинуло на подальший розвиток поселення. Коли 1775 р. тут нараховувалося 251 будинків, то після Струтинських – в 2 рази більше.

Піднесенню земель між Собом і Десною у різні часи сприяли такі відомі діячі, як: власник Прилуки – брацлавський воєвода Януш Збараський; князь Януш Острозький, за якого Липовець став містом; брацлавський суддя Ольбрихт Кохановський, який у 1625 р. спорудив місто Коханград і заселив його околицю; брацлавський суддя Мартин Грохольський – засновник с. Вербівка; зозівський настоятель Іван Любинський – духовний суддя та офіціал всієї Брацлавської єпархії у 1780-1785 рр.; розбудовник Зозова генерал Козловський; засновниця Зозівського ПТУ Юлія Гудим-Левкович; меценат і організатор зразкового господарства у Прилуці Сергій Мерінг; поміщик Олександр Раковський і граф Лука Струтинський; голова Липовецького повітового земства Ілля Рева.

З приєднанням України до Росії у 1793 р., Прилука з околицями відійшла до Махнівського (Бердичівського) повіту, а Липовець став центром Липовецького повіту Київської губернії, отримавши власний герб. 1804 р. тут з'являється повітовий суд, в'язниця, військові казарми, кінно-поштова станція (з 1833 р.).

У 1803-1822 рр. споруджується католицький костюл, першим настоятелем якого був син шведського короля Карла Густава барон Трухзес. 1818 р. на пожертвування купця Таранова споруджується Соборно-Воскресенська церква, у якій 1892 р. розпочинав свою церковну кар'єру перший митрополит УАПЦ Василь Липківський – невтомний борець за українізацію церкви. Вже через три роки в одному з його звітів повідомляється, що при соборі зібрано «для читання призначену» бібліотеку із 43 -х томів (без врахування книг церковного округу). Призначення Василя Липківського настоятелем Липовецького собору мало великий вплив на духовне пробудження краю. Інтелігенція Липовця збиралася вечорами у музикантів Столярських, де вільно висловлювалися думки і декламувалися вірші Т.Шевченка.

Не випадково, що саме на Липовеччині у 1897 р. було створено першу на теренах Вінниччини бібліотеку-читальню, а через рік затверджено її статут. Сьогодні Липовецька районна бібліотека працює над відродженням історичного минулого краю, духовних скарбів, давніх народних

звичаїв і обрядів. Добре відомі липівчанам клуби «Народознавець» та «Берегиня», що діють при книгозбірні.

Липовеччина лежала на важливих перехрестях: по шляху чумаків до причорноморської солі, на якому виникли Лінці (Іллінці) та Гайсин; на Чорному шляху, по якому пізніше проклали залізницю; на Балто-Чорноморському тракті з Санкт-Петербурга до Миколаєва, на якому через кожних 15 км стояли поштові станції.

То ж через місто проїжджали такі відомі люди, як полководець Петро Румянцев (1780 р.), поет Олександр Пушкін (1821 р.), Тарас Шевченко (1846 р.).

Липовеччина була й ареною декабристського руху (на постої тут перебував полк керівника Південного товариства П.І.Пестеля), польських повстань 1831 і 1863 рр.

Після реформи 1861 р. через 3 роки тут утворюється міська Дума, яка фактично почала функціонувати з 1895 р. Більш активними темпами розвивається місцева промисловість. Збудовано 4 водяні і 1 паровий млини, 2 заводи мінеральних вод, пивоварний завод М. Жорницького, друкарню, дві махорочні фабрики, 2 цегельних заводи, чавунно-ливарна майстерня, 11 кузень. Налічувалося більше 120 торгових лавок.

У Липовці також діяла двокласна та комерційна школи (з 1910 р.), гімназія (з 1918 р.), лікарня, клуб, 2 готелі, пошта. На телефонній станції по місту нараховувалося 22 абоненти і 8 – по повіту.

Напередодні Першої світової війни Липовець отримує дозвіл на електрифікацію, промощується дорога до залізниці Козятин-Христинівка. У цей час у Липовці проживає 13,1 тис. жителів.

Не минули цей край революції та війни ХХ ст. У 1917 р. процеси демократизації краю очолив член Центральної Ради Василь Химерик, обраний головою повітової земської управи. 22 жовтня 1917 р. відбувся установчий з'їзд вільного козацтва Липовеччини. Сформувалася народна міліція, яка мала свої корені від «міліції козацьких» Кохангородського замку початку ХVІІ ст., на чолі з першим відомим «начальником» міліції Миколаєм Коссаковським. 25 березня 1917 р. було засновано газету «Липовецькі вісті».

Через два роки почав діяти перший на теренах області військовий комісаріат. У 1921 р. відкрилася Липовецька єпископська кафедра, куди прагнули перейти навіть єпархії Вінницької округи.

У ході громадянської війни тут воювали загони Зеленого і Тютюнника, дивізія Щорса, частини Української Галицької Армії, денікінці. 15 грудня 1919 р. у Липовці провів нараду з командуванням Армії тодішній прем'єр-міністр УНР Ісаак Мазепа.

З 1923 р. Липовець за новим адміністративним поділом став районним центром Бердичівського округу. Тоді в ньому мешкало 3590 чоловік. З 1925 – селищем міського типу Вінницького округу.

В ті часи примусова колективізація і більшовицький терор обернулися великими трагедіями для мешканців Липовеччини. Ще в середині 20-х років були зафіксовані перші випадки голодних смертей, які досягли свого апогею у 1932-1933 рр. Занесений на «чорну дошку», до першої групи недоїдання і маючи найбільшу кількість випадків людоїдства в області, район в кінцевому рахунку найбільше втратив серед тодішніх районів Вінниччини. Кількість жителів зі 105304 у 1932 р. зменшилася до 74965 у 1934 р. Про трупи на вулицях писали самому Сталіну... Але все це виявилось марним!

Репресивні органи вдвічі перевиконали доведений «план» виселення людей. Місцевий житель Михайло Ситник встановив своєрідний рекорд для колишнього СРСР, провівши у неволі 60 літ.

У роки Другої світової війни до 5 тис. липівчан полягло на її фронтах, 6949 мирних жителів (за оцінками післявоєнних комісій) були замордовані фашистами, близько 500 чоловік підірвалися на мінах, загинули на каторжних роботах в Німеччині.

22 липня 1941 р. на Липовеччині відбувся один з перших контрударів проти фашистської армії, було визволено с. Пісочин. У роки окупації боротьбу проти фашистських загартників вели комуністичні і націоналістичні підпільні групи під проводом Олександра Кукурудзи, Семена Грищука, Наталії Музикант, В'ячеслава Мессароша та ін. В листопаді 1943-го Липовеччина перетворилася в партизанську зону. Після запеклих боїв, які ветерани порівнюють з Курською дугою, 15 березня 1944 р. визволено останній населений пункт району – с. Косаківку.

Сотні жителів селища воювали у складі діючої тоді Радянської армії. Імена 341 земляків, які загинули в боях, занесені у Книгу пам'яті.

Липовеччина заліковувала рани війни. За роки радянської влади відновлено роботу господарського комплексу, сформована його спеціалізація. За успіхи у Всесоюзному змаганні по вирощуванню сільськогосподарської продукції, 1978 р. район був нагороджений перехідним Червоним Прапором.

Нині це – аграрно-індустріальний район Південно-західного економічного регіону України. Наявність значних площ чорноземів, сприятливі кліматичні умови забезпечили інтенсивний розвиток сільськогосподарського виробництва, передусім зернового та цукрового з розвинутим м'ясо-молочним скотарством та свинарством.

Серед провідних промислових підприємств краю: ВАТ «Атеко» Турбівський машинобудівний завод», ЗАТ «Турбів-цукор», одне з найстаріших в районі, бітум-база ВАТ «Південь-Західшляхбуд», ВАТ «Турбівський каоліновий завод», Турбівський гранітний кар'єр, ПП «Липовецький цегельний завод».

Мальовнича природа краю надихала на творчі здобутки багатьох уславлених людей. Тут народився талановитий театральний художник, пейзажист та графік Іван Мартинович Бурячок. На жаль, його життя та творчість майже невідомі широкому загалу, хоча сам художник у своїй автобіографії, написаній далекого 1924 р. відзначав, що «майже в усіх виданнях можна здибати мою працю». Очевидно, що відсутність належної уваги з боку мистецтвознавців до творчості художника пояснювалася тим, що вона була проникнута загальнолюдськими цінностями і не вкладалася в канони соціалістичного реалізму. У його становленні як професійного художника, важливу роль відіграв щасливий випадок.

Одного разу місцевий поміщик Рагульський, їдучи до костюлу, помітив біля дороги хлопчика, який щось старанно замальовував. Зацікавлений пан зупинився і попросив його намалювати фаєтон та коней. Малюнки так сподобалися Рагульському, що він вирішив відіслати їх до Київської рисувальної школи М.І. Мурашка, куди невдовзі було зараховано талановитого юнака. У 1903 р. І. Бурячок направляє свою творчу майстерність у Краківську академію мистецтв. В цей період свого життя І.М. Бурячок зарекомендував себе тонким, вдумливим автором пейзажних етюдів. М'яким ліризмом та глибиною почуттів, любов'ю до рідного краю сповнені такі його роботи, як «Село», «Дозріле жито», «Степ», «Після жнив. Вечоріє», «Брід через річку», «Сільське подвір'я», «Красвид рідного села» та ін.

Крім пейзажних етюдів, І. Бурячок є також автором цілого ряду портретів, з яких особливо виділяється «Портрет М.В. Лисенка» (1910 р.) До речі, обох цих людей єднала щира та багаторічна дружба. Іван Бурячок – автор блискучих сатиричних карикатур та чудових ілюстрацій до різних українських видань.

Упродовж 1908 і 1909 рр. художник створив оригінальні ілюстрації до «Енеїди» І. Котляревського, твору М. Левицького «За Коліївщини», байок Л. Глібова, казок братів Грім тощо.

Ще однією яскравою гранню в творчій біографії художника була його робота в театрі. 1907 р. у Києві був створений перший в Україні стаціонарний театр, який очолив М. Садовський. У цьому театрі в якості художника-декоратора з 1908 р. почав працювати І.М. Бурячок. Вже перші його роботи в театрі свідчили про впевнений почерк майстра своєї справи, глибокого знавця народних звичаїв та побуту.

Напрочуд вдалим, на думку сучасників, було оформлення вистави «Камінний господар» Лесі Українки. Надзвичайно високу оцінку дістало і оформлення декорацій до вистави «Вій».

У с. Біла народився ще один талановитий художник – Іван Петрович Грищук. Тематичною базою композиційних рішень сюжету багатьох творів митця стали народні картини, фрагменти з життя селян, побутові спостереження з дитинства а також християнські традиції з національним колоритом: «Вечорниці», «Свято родини», «Проводи», «Вертеп», «На Івана Купала» тощо.



**Пам'ятник Зелману Абрахам Ваксману**

Родом з с. Нова Прилука Зелман Абрахам Ваксман – єдиний з вінничан лауреат Нобелівської премії з фізіології й медицини 1952 р., яку він отримав «за відкриття стрептоміцину – першого антибіотика, ефективного при лікування туберкульозу». На вшанування пам'яті видатного земляка, до 115-ої річниці від дня його народження в селі відкрито пам'ятник.

Всій Україні відомі імена письменника, лауреата Шевченківської премії Василя Земляка, який народився у с. Конюшівка; учителя славнозвісного скрипаля Давида Ойстраха Петра Столяровського.

Рід видатного російського письменника Федора Михайловича Достоевського також бере свій початок з цього багатого на таланти краю.

До речі 2007 р. у с. Війтівці прибула експедиція літературознавців з Москви, щоб ознайомитися з місцями, де народився батько великого письменника М. А. Достоевський. Експедицію очолив академік Російської академії наук, президент Фонду Достоевських Ігор Волгін.

Академік встановив цей факт у 1991 р. завдяки польським архівам.

На Вінниччині ж родовід Достоевських ретельно вивчав історик, випускник Вінницького педінституту Олександр Роговий, який ще 1980 р. записав від старожилів легенду про Достоевських. Нібито батько письменника служив у Війтівцях священиком. Десь через рік роботи в архівах, Роговий дізнався, що Достоевський справді правив у сільській церкві. Але то був не батько письменника, а дід на ім'я Андрій. Батько справді народився у Війтівцях. Звідси поїхав вчитися до Москви, став лікарем, серед його дітей був і майбутній письменник зі світовим ім'ям.

Священиками у цьому селі знали ще двох Достоевських: батькового брата Лева та його родича Георгія. Роговий знайшов ім'я бабусі Федора Михайловича, яку звали Анастасією. Пізніше академік Волгін назвав цю знахідку дуже важливою. Бо літературознавці багато згадують про цю жінку, яка була тоді відомою людиною, та встановити її ім'я московським дослідникам не вдалося. І раптом – таке везіння! Старший брат Андрія Достоевського, діда письменника, Іоанн служив священиком у селі Скала нинішнього Оратівського району. Його автограф зберігся у метричній книзі.

На Липовеччині також народилися: український поет – революціонер Максим Гаврилюк-Вдовиченко (1876 р., с. Зозів); польський письменник-демократ Юліуш Струтинський (1810 р., м.

Липовець); літературознавець Самійло Щупак (1894 р., м. Липовець); популярний поет-пісняр Микола Прошерук (1938 р., с. Берестівка); лауреат обласних літературних премій Володимир Рабечук (1944 р., с. Зозів); сучасний художник-авангардист Федір Панчук (1954 р., с. Сverdлівка), кінорежисер Євген Головатюк (1938 р., с. Лозувата), відомий польський актор Вацлав Клюс (1908 р., с. Козинці), учитель колишнього голови Спілки композиторів СРСР Тихона Хренникова Генріх Літинський (1901 р., м. Липовець), заслужена артистка України Любов Муравська (1928 р., м. Липовець), знаменитий лікар-дефектолог Андрій Володимирський (1875 р., м. Липовець), перший український підкорювач Евересту Василь Копитко (1964 р., м. Липовець), історик Андрій Чеканюк (1906 р., м. Липовець), член-кореспондент АН СРСР, лауреат Державних премій, вчений металург Давид Чижиков (1895 р., с. Нова Прилука), чотири Герої Радянського Союзу: Сергій Васюта (1922 р., с. Гордіївка), Абраам Зіндельс (1915 р., м. Липовець), Олексій Козаченко (1921 р., с. Берестівка), Сергій Клименко (1925 р., с. Зозів), три повних кавалери Ордена Слави: Андрій Ковбасюк (1922 р., с. Кам'янка, нині м. Липовець), Никифор Тарапата (1917 р., с. Стара Прилука), Олександр Янковський (1923 р., с. Брицьке) та ін.

Родом з м. Липовець визначний український природознавець і педагог, один з основоположників геології й географії України Павло Аполлонович Тутковський Його внесок в науку різнобічний, адже він працював практично в усіх галузях науки про Землю.

Багато його праць присвячено питанням мінералогії, петрографії, палеонтології, стратиграфії, регіональної і динамічної геології, четвертинним відкладам і проблемам четвертинного періоду, геоморфології, фізичній географії, етнографії та етнології, гідрогеології, корисним копалинам, крає-і ландшафтознавству, природному районуванню, науковій бібліографії та термінології. Характерною особливістю його наукової творчості було те, що більшу частину його багатющої спадщини (він опублікував понад 1000 праць) присвячено Україні. Тому В.І. Вернадський називав П.А.Тутковського кращим знавцем неорганічної природи України. 1926 р. здійснюється мрія вченого про створення Геологічного музею в Києві. Нині – це один з найулюбленіших музеїв киян і всіх, хто приїздить до столиці. Враховуючи значний вклад у розвиток української науки, його ім'я занесено в книгу «Сто видатних імен України».

З Липовеччиною пов'язана й діяльність відомого українського фольклориста Івана Демченка, польського історика Валеріана Врублевського, заслуженого лікаря України Василя Приступова, автора «Некрополя України» Михайла Кутинського, драматурга Валерія Кукурузи (Негарного), класика данської літератури Тора Ланге, який вважається найпершим дослідником і збирачем фольклору на Липовеччині. Звільнившись з посади данського консула, Ланге постійно проживав у с. Нападівка.

Славним землякам Василю Земляку, Андрію Ковбасюку і Василю Копитку присвячені шкільні музеї: Всього в районі нараховується 57 пам'яток історії, культури археології і архітектури.

Неабияке історичне і культове значення мають пам'ятки сакральної архітектури, що розташовані у різних населених пунктах Липовецького району: Дмитрівська дерев'яна церква (XIX ст.), Свято-Успенська церква (1868), Церква Різдва-Богородиці (1875), Хресто-Воздвиженська церква (1877), Свято-Покровська церква (1905), церква Іоанна Богослова (дерев'яна, 1902-1915).

Відомими пам'ятками архітектури та історії краю вважаються «Бурти» – залишки найдавнішого літописного містечка області і козацької фортеці у Старій Прилуці (XII-XVII ст.), палац Ланге в с. Нападівка (XIX ст.), палац Раковських у с. Козинці (XIX ст.), палац Мерінга у Старій Прилуці (початок XX ст.), земська лікарня у Новій Прилуці (початок XX ст., пам'ятник жертвам голодомору 1932-1933 рр., обеліски на місцях масових фашистських екзекуцій, єдиний в Україні словацький монумент під Липовцем на місці загибелі у липні 1941 р. словацької мотобригади, пам'ятний знак на Танковому полі біля с. Зозівка, де в січні 1944 р. відбулася одна з найбільших танкових битв Другої світової війни.

Серед пам'яток природного походження цікавим місцем для туристів є гігантська астропроблема біля с. Іваньки. Приблизно 400 млн. років тому на межі нинішніх Липовецького та Іллінецького

районів відбулася подія планетарного масштабу – падіння найбільшого в Європі метеориту. Про це дотепер нагадує «зоряна рана» – кратер.

А також зарезервовані під природні заказники «Початок» біля витоків річки Соб (с. Ксаверівка), «Торфовиця» – біля с. Лозувата, чотири джерела, що є гідрологічними пам'ятками природи.

Важливим рекреаційним ресурсом району є й обласна фізіотерапевтична лікарня відновлювального лікування, яка розташована у м. Липовець.

У наймальовничішому куточку Липовецького краю, на кам'янистих берегах річки Десни, з великим водосховищем, створеним при впадінні в неї річки Вільшанки, лежить містечко Турбів, окрасою якого є старовинний парк, що почав формуватися ще в середині XIX ст. на основі існуючих дубових насаджень. Тоді Турбів належав Олені і Сергію Драгошевич-Никшич. Сьогодні в парку можна зустріти не лише 150-літні дерева, а й набагато старші. Найбільший вік окремих дубів сягає понад 300 років. Вони – німі свідки минулих епох, переживань і радостей турбівчан. Тому місцеві жителі розпочали активні дії по збереженню унікальної пам'ятки. Під свою опіку його взяв Подільський центр прав людини разом з селищною радою та громадськими організаціями. Невдовзі до цього райського куточку будуть приїжджати в пошуках спілкування з прадавньою природою всі бажаючі.

Старожили ще пам'ятають тут каскад озер, які з'єднувалися дренажною системою: два верхніх і одне нижнє. Наповнювалися вони водою із джерела. В середньому із трьох озер бив фонтан перед статуєю дівчини. Народний переказ доніс дотепер розповідь про загибель доньки однієї з власниць маєтку. Невтішна мати попросила повісити на одному з дубів, який росте і донині, ікону Божої Матері, до якої щоденно приходила молитися. Прізвище тієї пані було Никшич. У народі його так і називають – парк графині Никшич. Під час революційних подій червоноармійці здерли з дуба старовинний образ Богородиці і викинули невідомо куди...

Неподалік від Турбова, вабить відпочивальників обласна рибальсько-мисливська база, що розмістилася у мальовничому лісовому масиві.

На шляху з Липовця до Турбова лежить невеличке сільце з квітковою назвою Нарцизівка, що милує око всіх, хто хоча б раз її бачив. Це маленьке поселення має свою цікаву історію і пишається власними поетичними легендами. Їх тут чимало передається з вуст у уста. Зокрема, про історію місцевої вулиці, що прозвана «Карпатами». Інші розповідають про походження багатств місцевих панів Козловських та заховані дотепер золоті скарби отамана Павлуші. Чому ж село назвали Нарцизівкою? Припускають, що пов'язана вона з грецькою міфологією. Не відкидають версію й про її «квіткове» походження. Існує також припущення про зв'язок назви з польським іменем Нарцис, яке носили місцеві поміщики. Та все це лише здогадки місцевих жителів, оскільки достовірні мотиви назви села невідомі.

На Липовеччині багато населених пунктів, які своїми милозвучними назвами навівають приємні почуття і піднесений настрій: Щаслива, Хороша, Славна.

Чимало в цьому працювотому краї майстрів народного мистецтва. Жодна виставка не проходить без чудових полотен художників Ю. Пасічника з м. Липовець та Н. Вітер з с. Війтівці, виробів з бісеру Д. Тельнюк, тканих килимів Н. Білошицької, плетених виробів В. Гайвак. Та найпоширенішим видом народної творчості на Липовеччині залишається вишивання. З прадавніх часів тут цінувалося уміння мистецьки прикрашати навіть буденні речі дивовижними візерунками. Створено безліч способів і технік цього поширеного в Україні народного мистецтва. Вишивання розвивало у мешканців працювотість, охайність, уяву, художній смак, творчу активність, розуміння краси, допитливість. Радісним і багатшим на добро ставало життя на цій благословенній землі.



Старійшиною серед вишивальниць вважається М.В. Куземко, неодноразовий переможець обласних та районних виставок. Її вироби не підвладні часові і моді. Вони одночасно прості і геніальні.

Полонять своєю довершеністю роботи матері та дочки Світлани і Насті Куземків з с. Попівка. Їхні монументальні ікони, панно, скатертини, рушники – справжні шедеври, які гідно представляли район на обласних виставках народного мистецтва.

Ювелірна робота, витончена краса портрета, натюрмортів, серветок, виготовлених Г.І.Копитко викликають захоплення у всіх хто бачив її самобутні роботи.

Справжніми витворами мистецтва є вишивки В. Вітюк, Ф. Черепко, Н. Приймак з мальовничого і старовинного с. Стара Прилука. Має свою приватну колекцію вишивок майстриня на всі руки Н. Глоба з села з чудовою назвою Славна. Чого там тільки не побачиш: і подушки на усі смаки, вишиті різними орнаментами, фартух, який гаптувався коровайницею на весілля дочки, рушник неповторної краси, з якого проглядає Т.Шевченко і промовляє свій «Заповіт», стрічки якого нижче лягли червоними нитками.

Жодне свято в районі не обходиться без творчих робіт вишивальниць Н.Білощицької, З.Степанко, В. Борими, М. Щербій та І. Кравчук з Липовця, О. Бараболіз – с. Косаківка, Г. Вдовиченко, О. Моргун та Г. Мунько з с. Зозів, С. Піскунової з с. Іваньки, Н. Назаренко і О. Педоренко з с. Війтівці. Народжені в їх золотих руках квіти на полотні, картини, візерунки – мов живі. Подовгу не можна відвести від них зачарованого погляду.

Мешканці села Вахнівка, що розташоване за 20 км. від районного центру на мальовничих берегах невеличкої річки Вільшанки, зберегли чимало українських народних пісень про кохання, у яких передаються усі перипетії відносин двох: і перші несміливі почуття, і відкрите утвердження щастя любити і бути коханим, сподівання на одруження, біль розлуки, невтішне горе зраджених і покинутих, про майбутню долю, тощо. Ці пісні, зароджені ще в сиву давнину, завдяки своїй естетичній вартості виявилися надзвичайно живучими і витривалими у часі. Їх досі майстерно виконують місцеві знавці і шанувальники народного співу Т.І. Плахотнюк, Н.І. Гурашт, М.Т. Сологуб.

При районному Будинку культури працює п'ять аматорських колективів, які мають звання «народний». Окремої уваги заслуговує пісенне тріо «Елегія», народний ансамбль «Лебедонька» з Липовця, народні фольклорні колективи сіл Сиваківці та Війтівці, народний гурт «Веселий день», народний ансамбль «Народні музики», народний поетичний театр та ін.

Традиційними тут стали свята земляцтва, започатковані в с. Скитка, які знайшли своє продовження на Днях письменника Василя Земляка у Липовці та свято Українського козацтва.

Відома українська співачка Руслана Квітка в основу власного пісенного репертуару поклала вірші свого діда Михайла Дажури, який проживає у с. Теклівка. До речі, в доробку Михайла Карповича кілька поетичних збірок. А нещодавно громадськість району відзначила його вісімдесятиліття.

Мешканці краю гордяться творчими здобутками літераторів О. Лященко, С. Березюк, гумориста М. Пасічника, книги яких мають широку популярність.

Цікаво й те, що у Липовецькому районі започаткували створення символіки сільських населених пунктів. В цьому сенсі такий досвід є унікальним для Вінницького регіону.

Рушійною силою ідеї стало бажання місцевого красзнавця О. І. Рогового відновити призабуті назви населених пунктів, їхню історію. Таким чином було створено півтора десятка знаків - символів населених пунктів краю.

В основу кожного із зображень покладено овальний щит, запропонований до використання ще визнаним геральдистом УНР Г. Нарбутом, обрамлений золотим колоссям та з мініатюрним гербом районного центру вгорі як символу адміністративної належності.

В нижній частині обрамлення розташували символи промислів, якими займалися, та й займаються нині, мешканці населеного пункту. У більшості випадків автором ідеї ескізів гербів був О. І. Роговий, а живописну роботу виконував художник М. М. Немировський.

Першим офіційно затвердженим обласною геральдичною комісією гербом населеного пункту був герб Старої Прилуки, як найдавнішого літописного містечка краю.

Скажімо, на символіці села Вербівки зображено еполети ротмістра і верба. Пояснення просте – до 1946 р. цей населений пункт носив назву Ротмістрівка. З цього ряду й символіка інших сіл. Наприклад геральдична візитка Щасливої – лелека, Трощі – сокира.

Містять сільські герби зображення й інших птахів та тварин, котрим національна традиція приписує незвичні властивості. Наприклад, лелеки над чорною безоднею несуть душі загиблих від голодомору мешканців села Брицького. У цьому сюжеті використано мотиви твору відомого українського письменника Василя Земляка, що походить з цих країв.

На гербі села Іваньки – одинокий лебідь. Існує легенда, що поселення заснувала вдова. Але врахована й ще одна прикмета місцевості – астроблема – місце падіння гігантського метеорита. Тож і цей факт відображено на сільському гербі. У порівнянні з масштабами галактичних подій, сюжет геральдичного знаку с. Лозувата – суцільна ідилія, оскільки зображає особливості місцевої флори та фауни.

Як і належить, на гербах Липовецького краю знайшли місце спогади про історичні події. У Зозові пам'ятають про дзвін, що бив на сполох за часів татаро-монгольського нашестя. Той тривожний «созив» з роками трансформувався у сучасне звучання назви села. А сам дзвін на гербі дивним чином вписався у зображення зубчатої шестерні – символу сучасного Зозова, що пишається своїм профтехучилищем.

На іншому гербі несподівано виявилися об'єднаними в одному сюжеті хрести на православному храмі та зірка на обеліску. Перший образ відомий тим, що натякає на назву села – Попівка, а другий увіковічнив пам'ять про визволителів Поділля в часи Великої Вітчизняної війни і, зокрема, Г. Т. Ткаченка, який повторив подвиг Олександра Матросова..

Гордість за свою малу батьківщину мешканців Рососі відображає сюжетно насичений герб цього населеного пункту. Були розроблені герби й низки інших населених пунктів Липовецького краю, де кожне село – унікальна «перлінка». Вони вітають подорожнього при в'їзді до села, додають значимості громадським приміщенням і навіть прикрашають товарні знаки місцевих підприємств.

Липовецька земля багата на славні історичні події та постаті непересічних сучасників, які творять її багатотисячлітню славу. То ж ви не пошкодуєте, коли туристичні маршрути приведуть вас у цей чудовий край. Тут є чимало історичних та культурних пам'яток, знайомство з якими збагатить ваш кругозір. А зустріч з мальовничими куточками природи додасть здоров'я і гарного настрою на цілий рік.

Через Липовеччину проходять дороги державного і обласного значення: Вінниця-Одеса, Вінниця-Турбів-Погребище, Турбів-Калинівка-Хмільник, Тиврів-Іллінці. Прокладені залізничні гілки: Христинівка-Погребище і Турбів-Калинівка. По південній межі району проходить газопровід Уренгой-Помари-Ужгород.

**Банки:**

«Аваль» – вул. Леніна, 53,

тел.: 2-11-52, 2-11-69

«Надра» – вул. Леніна, 32,

тел.: 2-34-63, 2-23-47

«Приватбанк» – вул. Леніна, 43 а,

тел. 2-20-57

«Укрпромбанк» – вул.Леніна, 75,

тел.: 2-30-04, 2-30-05

«Ощадбанк» - вул.:Леніна, 47

тел.:2-13-56, 2-33-17

**Центральна районна лікарня – вул.Пирогова, 9,**

тел.: 2-11-46, 2-16-03

швидка допомога 103

Липовецька обласна лікарня відновлювального лікування дітей з органічним ураженням центральної нервової системи, порушенням психіки і опорно рухового апарату

вул. Пирогова, 6,

тел.: 2-13-85, 2-14-85, 2-14-53

**Аптеки:**

аптека лікарні

вул. Пирогова, 9

тел. 2-12-76

аптечний пункт

вул.Леніна, 28

тел. 2-10-67

ПФ «Едельвейс»

вул.Леніна, 43 А

тел. 2-19-90

СПД Бойчук Л.М.

вул.Щорса, 10

тел. 2-21-05

КФП «Здоров'я»

вул.Леніна, 39

тел. 2-10-85, 2-11-85

Липовецька ветеринарна аптека

вул.Шаталова, 8

тел. 2-13-60

**Магазини:**

Автомагазин

вул.Леніна, 34

тел. 2-19-28

«Дарія»

вул. Зіндельса, 22

тел. 2-19-00

«Корона»  
вул, Леніна, 20  
тел. 2-32-49

Магазин м'ясопродуктів  
вул. Леніна, 20 тел. 2-21-02

ТОВ «АРЛАН»  
вул. 1-го Травня, 3  
тел. 2-24-80

**Розваги:**

ПП «Віто» більярдний клуб «ЕЛІТ-ПРОФІ»  
вул. Леніна, 57  
тел. 2-19-80

**Кафе, ресторани:**

Торговий дім (ресторан)  
вул. Леніна, 65  
тел. 2-25-82

ТОВ Компанія «Агропродсервіс» (кафе)  
вул.Ленана, 22  
тел. 2-13-97

ПП Козак Л. В. Кафе «СОБ»  
ул.Леніна, 67

ПП Копитко В.І. (кафе-магазин)  
вул. Леніна, 20